

РОЗДІЛ II

ПСИХОДІАГНОСТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ У ВИВЧЕННІ ОСОБИСТІСНОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОГО ВІДЧУЖЕННЯ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Стьоба Вероніка

Підлітковий вік є складним етапом психічного розвитку, що характеризується інтенсивними змінами у сфері самосвідомості, емоційних переживань та соціальної взаємодії. Саме у цей період відбувається формування особистісної ідентичності, становлення системи цінностей та інтеграція індивіда у систему соціальних відносин. Водночас психологічна нестабільність, підвищена емоційна чутливість і прагнення до самостійності можуть створювати передумови для виникнення внутрішніх конфліктів і переживання соціальної ізоляції.

У сучасних соціально-психологічних дослідженнях особистісне відчуження розглядається як стан психологічної дистанційованості людини від соціального середовища, що проявляється у переживанні самотності, втрати почуття приналежності та зниженні рівня емоційної включеності у міжособистісні взаємини [1]. Дослідники зазначають, що відчуження може виникати як наслідок порушень у процесі соціалізації, негативного емоційного досвіду або несприятливих умов розвитку особистості [2]. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вивчення психологічних детермінант, які зумовлюють формування особистісного відчуження у підлітковому віці.

Мета дослідження полягає у теоретичному аналізі основних психологічних чинників, що зумовлюють формування особистісного відчуження у підлітків.

Особистісне відчуження розглядається як багатовимірний психологічний феномен, що охоплює емоційні, когнітивні та поведінкові аспекти функціонування особистості. Воно може проявлятися у відчутті самотності, внутрішньої порожнечі,

безсилля, зниженні інтересу до соціальної взаємодії та переживанні втрати сенсу діяльності [3]. У підлітковому віці такі прояви часто пов'язані з процесами самопізнання, переоцінкою власних можливостей і пошуком власного місця у соціальному середовищі.

Однією з ключових психологічних детермінант формування особистісного відчуження виступають особливості сімейного середовища. Саме у сім'ї відбувається первинна соціалізація дитини, формуються базові емоційні зв'язки та уявлення про міжособистісні відносини. Дослідження показують, що дефіцит емоційної підтримки, конфліктність у сім'ї, непослідовність виховних впливів або емоційна холодність батьків можуть призводити до формування у підлітка почуття психологічної дистанції та недовіри до оточення [4].

Важливу роль у виникненні відчуження відіграють індивідуально-психологічні особливості підлітків. Серед них дослідники виділяють підвищену тривожність, низький рівень самооцінки, невпевненість у власних можливостях та труднощі формування позитивної Я-концепції [2]. Наявність таких характеристик може ускладнювати процес соціальної адаптації, сприяти виникненню почуття соціальної ізоляції та знижувати здатність підлітка до конструктивної взаємодії з оточенням.

Суттєвим чинником формування особистісного відчуження є також негативний або травматичний досвід дитинства. Переживання емоційної депривації, відсутність стабільних підтримувальних стосунків із дорослими або досвід психологічного насильства можуть порушувати формування базового почуття довіри до світу та інших людей. У подальшому це може проявлятися у труднощах встановлення близьких міжособистісних контактів і схильності до соціальної ізоляції [1].

Окрему роль відіграє соціальне середовище підлітка, зокрема взаємини з однолітками. Відторгнення у групі, негативний досвід спілкування, булінг або

соціальна ізоляція можуть значно посилювати переживання самотності та формувати відчуття неприйняття з боку соціального оточення. У таких умовах підліток може дистанціюватися від соціальних контактів, що сприяє поглибленню стану особистісного відчуження [5].

Таким чином, формування особистісного відчуження у підлітковому віці є результатом складної взаємодії індивідуально-психологічних та соціальних чинників. Їхній вплив може призводити до зниження рівня соціальної інтеграції підлітка та ускладнювати процес його особистісного розвитку.

Отже, особистісне відчуження у підлітковому віці формується під впливом комплексу психологічних детермінант, серед яких важливу роль відіграють особливості сімейного виховання, індивідуально-психологічні характеристики підлітків, негативний емоційний досвід та специфіка взаємодії з соціальним оточенням. Сукупний вплив цих факторів може сприяти виникненню переживань соціальної ізолюваності, емоційної відстороненості та зниженню рівня соціальної активності. Розуміння психологічних детермінант формування особистісного відчуження має важливе значення для розроблення ефективних програм психологічної профілактики та підтримки підлітків.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення механізмів подолання відчуження та створення психолого-педагогічних умов, що сприятимуть гармонійному розвитку особистості підлітків.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Київ: Академвидав, 2012.
2. Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ: Центр учбової літератури, 2018.
3. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія. Київ: Академвидав, 2017.
4. Підліткова психологія: сучасні виклики та напрями досліджень / за ред. Н. Чепелевої. Київ, 2020.